

Ivan Štarha: *Moravský zemský archiv v Brně 1839-1989*. Dějiny ústavu. Věnováno 165. výročí založení archivu. MZA Brno 2003, 205 s.

3. Úspěšný začátek 20. století (1900-1918) (str. 47-63)

Berthold Bretholz (9. 7. 1862 Příbor– 27. 11. 1936 Brno)

Rodina židovského obchodníka s vlnou, maturita na bílském gymnáziu, UNI Wien 1881-1884 historie, 1885 doktorát, 1885-1887 IÖG – žák Theodora Sickla, pak ještě historickoprávní studia na Pr.F. 1888-1891, od 1882 pracoval pro Monumenta Germaniae Historica

1892 – přebírá po Bedu Dudíkovi roli **historiografa** Moravy, *Geschichte Mährens* bis 906. 1. díl, Brno , velmi kriticky přijato jak Čechy, tak Němci – židovský původ; 2. díl GM do 1197, Brno 1895, srozumitelněji psané než Dudíkovy
Přeloženo do ČJ na návrh ZV – Rudolf Dvořák (BB: *Dějiny Moravy* (do 906), Brno 1896, 114 s.; 2. (1197) 351 s. Následnou práci na dějinách odmítl – Bočkova falza

1895 – jmenován **brněnským městským archivářem do 1918**, archivářem **Františkova muzea**, jmenován do komise k přípravě oslav 250. výročí porážky Švédů u Brna (1645)
1894-1896 – studijní cesty – Wien, Praha, Třeboň, Budapešť, Olomouc, Uničov, Opava, Litovel, Jevíčko, Bruntál – prověřování Bočkem opsaných listin,
1897 – otiskl studie o tatarských vpádech na Moravu – zde stejně jako Rössler, Brandl a Šembera odhalil Bočkova falza o TV

6. 5. 1897 jmenován **zemským archivním koncipistou** – přes odpor české strany sněmu
26. 11. 1897 – výzva ZV obcím, silničním výborům – zachránit, zachovat historické památky; i místodržitelství.

Následovaly **1898** studijní cesty do městských a šlechtických archivů – Strážnice, Uherský Brod, Bystřice p.Hostýnem, Slavkov, Znojmo, Jihlava – předjednával možnost umístění A jako depozit do ZA

9. prosince 1899 pak jmenován zemským archivářem – navazuje na éru Chytil a Chlumecký.

1900 vypracoval BB **Řád Moravského zemského archivu** – **24. 11. 1900** jej schválil zemský hejtman hrabě **Felix Vetter z Lilie**. 50 paragrafů – 1. Pojem, účel a rozsah A, 2. Služební postavení a stav úředníkův, 3. Uspořádání a rozmnožování, 4. Správa a užívání, 5. Úřední řízení. Řád byl velmi dobrý – platil celou 1. pol. 20. st. - inspirací i pro ZA v Linci a Grazu.

Přebírání archiválií ale bylo limitováno nedostatkem prostoru – přebraly se např. pozůstalost redaktora a spisovatele **Matěje Mikšíčka**, **Brandlova** pozůstalost, vizovické archiválie od učitele Eduarda Pecka, depozitum Historického spolku. Nepřevzali Mitrovského knihovnu – i když byla ZV **1899** vyplacena, následně převzal AMB (7258 tisků, 272 cenných rukopisů). Nešlo převzít ani justiční písemnosti dosud u patrimoniálních úřadů, po **1850** považovány za státní majetek.

MZA byl služebně bezprostředně podřízen moravskému zemskému výboru, pracovali zemský archivář, koncipista a adjunkt ZA, pomocný úředník a sluha – 5 lidí.
Koncipistou byl 1. 6. 1900 jmenován **Dr. Bohumil Navrátil**, od 1. 12. 1899 koncipista **Josef Janoš** (13.3.1870-8.7.1937), od 14. 1. 1900 úředním sluhou **Viktor Sláma**.
Bretholz pokračoval v badatelských cestách – objevoval archiválie např.: obec Kurdějov – 15 pergamenových originálů + čtená akta z 15. st., i obec Přítluky = depozitum v MZA.
Nová výzva MZV shromažďovat písemnosti. Nový průzkum obecních archivů podnítila **Selská jednota** – Bretholz jí zajišťoval každoročně subvenci u ZV na vydávání časopisu Selský archiv – publikování nových nálezů

1901 zakládá konzervační dílnu, slouží i jiným archivům, v monarchii; rozvíjí se výměna publikací se zahraničními vědeckými institucemi a archivy.

Říjen 1903 vydal BB 14. a 15. sv. CDM.

1904 konzervátor III. Sekce archivní a moravský archivní konzervátor

1907 **novostavba archivu** v novém zemském domě – Žerotínovo nám. 3/5, , 3. patro, protipožární opatření – železné dveře, kovové regály – stěhování zahájeno duben 1907, léto třídění, převzaty i archiválie dosud uložené v zemské registratuře a v archivu místodržitelství; činnost zahájena až po stěhování v **lednu 1908** - plný provoz, 1400 plošných metrů pro materiál 780 m pro ostatní provoz.

1. síň: stavovské listiny, šlechtická a inkolátní akta, listiny vrchního a zemského soudu, akta panství, měst, obcí a osob, Bočkova sbírka
2. sál archiv klášterních: listiny zrušených klášterů, Promberova a Ceroniho sbírka
3. sál rukopisů: R z Bočkovy sbírky, ze Švédska, Františkova muzea, spolku Geschichtsverein, podkomořská akta, městská administrace, archiv Starého Brna
4. světnice archivu Collaltovského: Collaltovský archiv, Taufenbašské listiny, archiv hrabat z Thurn-Vallesasiny.
5. síň: katastry a místodržitelská registratura

1908 BB vydává knihu *Moravský zemský archiv*. Jeho dějiny a jeho sbírky = první průvodce po archivu. Je současně jakýmsi katalogem výstavy - faksimile cenných archiválií – s přepisem.

1908 převzaty – již Brandlem vytríděné spisy gubernia a zemské registratury do roku 1874; také josefínský katastr ze zemské účtárny.

1908 – **titul ředitele archivu, archivní rada Vídeň** Člen K.k. Zentralkommission zur Forschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale Wien,
Bretholz oceněn – stává se ředitelem archivu, titul zemský archivář přebírá **Bohumil Navrátil**

1909 – profesor na německé technice

1911 – badatelský řád – badatelna 6 míst, 1911 měl A 1127 studijních návštěv

1911 uzavřel 7. svazkem Brandlovou edici půhonů - brněnské půhony z let 1490-1503.

Od 1. 2. 1906 zaměstnána pomocná úřednice **Aloisie Anna Nowaková** – titul zemská sekretářka archivní služby.

1. května 1909 byl přijat adjunkt dr. **Adolf Ludvík Krejčík**

1. června 1909 nastoupil maturant **Gustav Jan Filip Hložek** (18.6.1888-29.5.1944)

Počet pracovníků se ustálil na čísle osm.

Ukladačí prostory, provozní místnosti, badatelna se 6 badatelskými místy

Depositní smlouvy

depozitum collaltovský archiv v Brtnice – vyjednával za knížete **Emanuela Collalta San Salvatore** ředitel dr. Anton Gassauer, od r. 1905, depositní smlouva podepsána až 1907

O depozitum požádal i **JUDr. Václav Kaunic** pro kounicovský archiv Slavkov, Uherský Brod a Jaroměřice – BB ihned prohléd – jenže nešlo převzít, prostory archivu již 1910 plné – jednání o uvolnění dalších prostor, k převzetí připravoval slavkovský archiv Dr. Krejčík – provizorně umístěn v prostorách zemské knihovny. Jednání o převzetí archiválií z Jaroměřic nad Rokytnou – s hrabětem **Rudolfem Kristiánem Vrbnou-Kounicem** – BB připravoval k převzetí, do Brna přivezeny 1912.

1911 přebrán do MZA i Archiv města Slavkova – depositní smlouva a platba 2000 K za uspořádání

1913 Velkostatek Jevišovice – jednal starosta a ředitel velkostatku Karel Špalek

23. 10. 1913 DS – 5000 zl, Velkostatek bratří Thonetů – Vsetín

1914 -Svob. Svobodný pán Josef Beck - sbírka rukopisů rady nejvyššího soudu – převzato mapy a archiválie velkostatku Rosice – Veverí (uložené v Novém dvoře na Veverí) – sv.p. **Mořic Alfred de Forest**

Přebírání archiválií:

Limitováno nedostatkem místa, přebírá jen drobné fondy: pozůstalost redaktora a spisovatele Matěje Mikšíčka, pozůstalost Brendlovu, vizovické archiválie od učitele Eduarda Pecka, nákupy ve vídeňských antikvariátech, spisy fiskálního úřadu, depozitu Historického spolku,

Pro nedostatek místa nepřebrali ani Mitrovského vízmberskou knihovnu – 7258 tisků a 272 cenných rukopisů (od barona Kleina – Zapláceno), převzal městský archiv B

Po 1907

Spisy gubernia a zemské registratury do 1874

Katastrální operáty včetně josefínského katastru

Akta čarodějnických procesů z Velkých Losin

Horácké muzeum v Novém Městě na Moravě – archiv pořádal správce muzea J. F.

Svoboda podle Bretholzových pokynů a na základě konzultací s BB vypracoval 1912 *Řád archivu Horáckého muzea*

Přebírání duplikátů stabilního katastru

Se **Selskou jednotou Olomouc** vyjednával možnost nějakého zákonného opatření pro ochranu obecních archivů, následně po městech cestoval, evidoval jejich archivy, vyjednával převzetí jako depozitum. Selská jednota se spolupodílela na ochraně, BB jí zajišťoval každoročně finanční dotaci ZV na činnost a vydávání časopisu **Selský archiv** (Vincenc Prasek – od 1902, 24. mikulovské sympoziu, článek Štarha) – na jeho stránkách zprávy o prohlídkách archivů

Ediční činnost:

1903 - XIV a XI. svazek *Moravského kodexu*, doveden do 1411, + dodatky pro léta 1207-1408; *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, 14, 15., Brunn 1903

1911 uzavřel edici moravských půhonů (zahájil Brandl) – VII. Svazek 1490-1503 *Moravský zemský archiv, jeho dějiny a jeho sbírky*. Brno 1908, (I německá verze)

Johannes von Gelnhausen. Zeitschrift des deutschen Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens 1904.

Böhmen, Mähren, Schlesien bis zu ihrer Vereinigung mit Österreich im J. 1526. Leipzig 1904.

Lateinische Paleographie. 1905, 1912, 1926.

Geschichte der Stadt Brunn bis 1411. Brunn 1911.

Libri citationum et sententiarum 7, 1490-1503. Brunae 1911.

Geschichte Böhmens und Mährens bis zum Aussterben der Premysliden. München-Leipzig 1912

Edice: *Die Chronik der Böhmen des Cosmas von Prag*. Berlin 1923.

Pořádaly se nové přírůstky, 1914 válka pak pořádací práce zastavila.

Po válce nežádá BB o nové síly. Kandidoval na profesuru na Berlínské UNI – neúspěšně.

1925 dán na jednoroční placenou dovolenou, několik měsíců prodloužena.

Až **1. ledna 1927** odešel do výslužby a **27. 11. 1936** zemřel

Koncipisté:

Od 1. 12. 1899 Josef Janoš (1870-1937), 1. 5. 1905 zemským kancelistou

Od **1. 6 1900 Dr. Bohumil Navrátil** (21. 2. 1870 - 2.7.1936), **1908** zemský archivář

Od 14. 1. 1900 Viktor Sláma úředním sluhou

S novou budovou se počet zaměstnanců ustálil na počtu 8

1. 2. 1906 Aloisie Anna Nowaková – zemská sekretářka archivní služby (za okupace změna jména na Neuhoferová)

1. 2. 1908 Hynek Rainold Veselý (17. 12. 1883 - 7.1.1964) – knihař, vypracoval se na zdatného konzervátora

1. 5. 1909 Adolf Ludvík Krejčík

Od 1919 **František Hrubý**

Od 1923 **Jindřich Šebánek**

Bohumil Navrátil (21. 2. 1870 Vyškov – 2. 7. 1936)

1881-1888 Slovanské gymnázium v Brně, 1888/1889 absolvoval na gymnáziu v Truhlářské ulici v Praze, 1889 UK – FF, 17. 7. 1896 PhDr.,

Krátká stáž Berlin, Bonn, Universitní knihovna v Praze, 1. 6. 1900 nastoupil jako prozatímní archivní koncipista v MZA v Brně. Po odchodu na MU na jeho místo přichází

František Hrubý

Adolf Ludvík Krejčík (14. 6. 1877 Dobrovice u Mladé Boleslavi - + 4. 1. 1958 Praha)

Gymnázium, UNI Praha a Wien, 11. 7. 1899 absolvoval vídeňský institut, říjen 1901 asistentem Schwarzenberského archivu v Třeboni – 1. 5. 1909 do MZA – starost o vyřizování katastrálních záležitostí, provázet návštěvníky výstavy, služba a dozor badatelům, zpracovával katalog rukopisů, listinář premonstrátského řádu na Moravě a měl k vydání připravit 2. svazek Pešnova *Mars Moravicus*. 1914-1918 ve válce – poručík zeměbranecké sanity. Vrátil se 23. 11. 1918 a již k 31. 3. 1919 odchází do Čsl. státního archivu zemědělského do Prahy.